

PATRUM ORATIONES
(*De libertate religiosa*)

1

EXC.MUS P. D. CAROLUS WOJTYLA
Archiepiscopus Cracoviensis

Venerabiles Fratres,

Loquor iterum nomine episcoporum Poloniae ...¹ Animadversiones meae *respiciunt*² essentialiter maiorem claritatem totius documenti, cuius momentum certo certius magnum est.

1. ...³ *Sub aspectu doctrinali.* In titulo documenti vocamus ipsum declarationem, res tamen ipsa, quae tangitur in illo, ad doctrinam moralem Ecclesiae pertinet. In declaratione conciliari non sufficeret tantum repetere illa, quae in civili legislatione plurium nationum et etiam in declarationibus internationalibus iam de libertate religiosa dicta sunt. Oportet illa supponere, quod in textu schematis utique invenitur. In documento conciliari declaramus habitudinem Ecclesiae ad istam libertatem, quae in Ecclesiae doctrina fundamentum suum habet. Ecclesiae autem doctrina est revelata et simul rationi sanae consona in illis, quae rationi ipsi perspicua sunt. In hoc sensu mundus hodiernus et omnes bonae voluntatis homines declarationem Concilii de libertate religiosa exspectant.

En, doctrina illa, quae in cap. II et III invenitur, eadem est doctrina Ecclesiae; in cap. III modo scripturistico i. e. positivo, in cap. autem II modo magis speculativo praesentata. Melius tamen videretur, rationem et revelationem in istis capitibus non tam separare, prout in titulis videtur. Verum enim est in revelatis, immo in ipso facto Revelationis veram et profundam includi doctrinam libertatis religiosae, cuius etiam doctrinae homines eo magis conscii fiunt, quo humanae personae dignitatem theoretice et practice magis agnoscunt. Proinde quaedam mutatio titulorum mihi *videretur*⁴ opportuna, i. e. ut cap. II intituletur « Doctrina de libertate religiosa in dignitate humanae personae fundata », et cap. III « Doctrina de libertate religiosa ex Scriptura et Traditione illustrata » ...⁵

2. Declaratio de libertate religiosa seu de iure personae et communitatum ad libertatem in re religiosa, respicit utique potestates civiles,

sed primario et directe respicit ipsam personam humanam. Eius significatio ethico-socialis significationem ethico-personalem praesupponit. Secundum hanc significationem constituit etiam fundamentum dialogi inter credentes et *inter credentes et*⁶ non credentes. Cum tamen illud ius personae ad libertatem in re religiosa a Concilio declaratur, declarari debet etiam responsabilitas in hac re, i. e. in isto iure utendo. Responsabilitas illa autem maxima est, quia res ipsa i. e. religio — relatio ad Deum — maximi est momenti. Et hoc quidem primo, respectu personae cuiuslibet: maximi est momenti pro persona humana qua tali, quomodo ipsa suo iure nativo ad libertatem in re religiosa usa fuerit, quomodo ad Deum sese habuerit. Secundo autem momentum istud responsabilitatis personalis in ordinem sociale transit. Quilibet homo debet vi nostrae conciliaris declarationis etiam ipse declarare posse non tantum suam libertatem sed etiam suam personalem responsabilitatem in re religiosa. Non tantum dicere « in hac re liber sum », sed etiam « responsabilis sum ». Haec est doctrina in viva traditione Ecclesiae confessorum et martyrum fundata. Responsabilitas est quasi culmen et necessarium complementum libertatis. Ipsa debet sublineari, ut declaratio nostra videatur intime personalistica in sensu christiano, non tamen liberalismo vel indifferentismo obnoxia.

Civiles potestates libertatem religiosam tam personalem quam communitariam strictissime et delicatissime observare debent etiam propter responsabilitatem, quae in hac re cuiuslibet personae humanae incumbit, i. e. pro ipsius religionis humana etiam profunditate.

Notare adhuc vellem, quod sublineando responsabilitatem libertati correlativam, hoc modo etiam — saltem mediate — significationem et vim obiectivam religionis exprimamus. Ius quidem subiectivum est, i. e. ius subiecti scil. personae, immo est ius ad libertatem; sed cum libertati adnexa sit tam magna responsabilitas, et iuri tam gravis obligatio interna, tunc — etsi in perspectiva subiecti, quae nostro schemati aliquantulum connaturalis videtur — optime tamen apparet valor obiectivus religionis, *qui ultimatim ex veritate emanat*.⁷

3. Consequenter *alia*⁸ vellem adhuc dicere de limitibus libertatis religiosae determinandis. Ad hanc rem iterum invocandum videtur principium legis moralis observandae, quod quidem in pag. 9, nn. 15 ss. innuitur tamquam prima norma moderans *usum*⁹ libertatis religiosae in societate humana, sed non videtur constituere fundamentum ipsius « declarationis » in pag. 5 et 6; immo limites usus libertatis religiosae determinantur « secundum normas iuridicas, quas necessitates ordinis publici postulant » ...¹⁰ ergo secundum legem positivam tantum (*pag. 9*).¹¹ Ad hanc difficilem quaestionem clarificandam oportet dicere, quod ius

ad libertatem religiosam tamquam naturale (i. e. in lege naturae ergo divina fundatum) non recipit limites nisi ex parte eiusdem legis moralis. Lex humana positiva limites hic imponere nequit, nisi secundum legem moralem. A. v.: tamquam abusus libertatis religiosae potest considerari tantum actus moraliter malus, i. e. contra legem moralem. Proinde propono, ut in textu « declarationis », pag. 6, lin. 7 in fine, ubi legitur « ... ut in re religiosa neque aliquis cogatur ad agendum contra suam conscientiam, neque impediatur, quominus iuxta suam conscientiam privatim et publice agat intra debitos limites », loco verborum « intra debitos limites » ponatur: « nisi tamen actus ex alio capite iam a lege morali vel imperati vel prohibiti sunt » ...¹²

Secundum idem principium legis moralis observandae revidenda sunt praesertim illa quae pag. 9, linn. 27 ss. de norma iuridica eiusque vi limitandi usum libertatis religiosae, quae adhuc multis in locis non videntur opportuna, immo possunt abusibus contra veram libertatem religiosam occasionem praebere. Dixi. Gratias.

In textu scripto tradito: ¹ iterum, quia iam exc.mus arch. Posnaniensis hoc nomine locutus est. Schema declarationis *de libertate religiosa* in suo textu praesenti magis nobis placet quam in praecedenti propter multas correctiones quae opportuniorem illum reddiderunt. ² in quibus aliae adhuc correctiones postulabuntur, respiciunt tamen. ³ Primo autem. ⁴ videtur. ⁵ Proponerem etiam talem mutationem textus introductorii, ut pag. 1 linn. 8-14 sic sonaret: « quapropter Ecclesia, de concredito sibi thesauro doctrinae divinitus revelatae nova simul et vetera proferens, discernere intendit quantum haec religiosae libertatis postulatio veritati et iustitiae conformis sit ». ⁶ deest. ⁷ deest. ⁸ aliqua. ⁹ usus. ¹⁰ (pag. 9, linn. 32 ss.). ¹¹ deest. ¹² (sicut imperata est v. g. restitutio obligatoria, et prohibita prostitutio vel occisio sub specie actionis religiosae).

2

EXC.MUS P. D. MICHAËL DOUMITH
Episcopus Sarbensis Maronitarum

Venerabiles Patres,

Loquor nomine septuaginta Patrum ex Medio Oriente, ex Africa et Asia, pro quibus quaestio est gravissima.

Conceptus « Status confessionalis » quem ultima alinea pag. 5 intendit iustificare, modo generali et sine ulla distinctione, est prorsus aequivocus: eadem verba intelligi possunt de « Statu confessionali » apud christianos et de « Statu confessionali » apud non christianos.